

Bašnīza un skola.

Bihbetu beedribas Widsemè.

(Beigum's.)

Labs naht ar gaidishanu un filts ar fildishanu. Pilni tschetri gadi wehl pagahja, teekams muhsu lauku draudses fahla mostees un usaizinashanai klaushti. 1817. gadā, kā pirmā un wezakā beedriba us semehm. Straupes bihbelu beedriba tika dibinata, kurai drihs ari Rauņas draudse peebeedrojāhs. Tai paschā 1817. gadā ari Ahraischds, Walmeerā un Aluksnē pirmahs beedribas iżzehlahs.) Nahkoſchā 1818. gadā Krimuldas beedriba peenahza klaht, un 1819. g. Leelwahrde, 1820. g. Wez- un Jaun-Beebalgā un 1821. g. Zefwainē un Leeserē pirmahs beedribas tika dibinatas. Ahraischeescheem ap fchito laiku ari Zehfneeki peebeedrojāhs klaht. Wifas fchihs beedribas, kā palihga beedribas, stahweja apakš Rihgas bihbelu beedribas nodakas, tā kā 1823. gadā, t. i. 10 gadu pehz fawas dibinashanas, Rihgas nodaka jau wareja sinot pahr 10 palihga beedribahm lauku draudsēs, kas zaur farakstischanos ar mahtes beedribu tuvā sakarā stahweja. Winas no Rihgas tika apgahdatas ar fweh- teem raksteem un pehz eespehshanas ruhpejāhs par bihbelu isdali- shanu, iķkatra fawās robeschās. Straupes beedribai toreis, t. i. 1823. gadā, bija 2729 lozelki, to starpā 75 Wahzeeschi, un schē lihs fchim bija 1206 jaunahs deribas un 42 leelahs bihbeles, wiskopā 2112 rubl. wehrtibā, bija isdalitas, proti ne wis tikai starp paschas draudses lozelkleem, bet ari dauds fwehtu grahmatu us zitahm, sweschahm draudschem par welti bija aissuhitas un tur at- schinkotas. Straupes beedribas eenahkumi lihs fchim bija fafne- guschi 2177 rubl. 77 kap.; teesčham, brangs eesahkums jaunai, ti- kai 6 gadu wezai beedribai.

Bahrlaidisim tagad 13 gadus un metisim tad azis atpakaat us pagahjufcho laikmetu. Deew^s jaunajam fokam brangu augfchanu ir dewis. Zelms ir refnaks paliziis, faknes eestiprinajusvhahs un sari plaschaki issteepuschees. 1836. gadā Widsemē jau pastahw 18 patstahwigas palihga beedribas. — weetahm ari masakas draudses ar nahburgeem ir saweenojusvhahs us weenu paſchu beedribu. Jaunas beedribas pa ſchito laiku ir peenahkuschas flaht: Tirsē (1823. g.), Ahdaschōs (1830. g.), Gulbenē un Chwelē (1831. g.), Rujenē un Mas-Salazē (1834. g.), Chrgemē un Trifikatē (1836. g.). Saweenotas beedribas, bes wezajahm, wehl jaunas ir dibinatas: Matiſchōs, ar Aloju un Burtneekeem kopā (1834. g.), un Aumeisterē, ar Gaujeni kopā (1836. g.). Wifur beedribas fawus gada-fwehtkus (dibinaſchanas-fwehtkus) notur, kurus tagad fahk par bihbetu fwehtkeem nosfault, nauda teek famesta, lahdēs fakrauta un no beedribas preekſchneezibahm pahrwaldita. Mahzitaju muischās fwehtee raksti leelōs krahjumōs ir fakrauti, un pirzeju wineem rodahs papilnam. Mahzibas behrneem, rekruscheem un tukſchakeem draudses lozelkeem bihbeles un jaunahs deribas par welti teek isdalitas. Tomehr ne

^{*)} Ari Wallå, Limbažiņš un Dinamintē jan 1817. gadā bijveiku beedribas pastahveja, kas drihs išnīhka un dauds gabu wehlak atkal no jauna sastahdījabs. Tas pats ari jasaļa no Alūksnes un Leelvahrdes beedribām.

Demkopiva un famneeziva.

Zoma milti,
libdiseffis. Pas. satu-

Red zu Kunst mehr als preußisch Sammlerhag

Tad nu žūnits mežlu žwars preetīc semtopibas gadu no gada peenemahs, tad ari tas newareja ispalikt, ka wiſās ūmēs wirs pasaules lodes pehtija, atraſt awotus, iſ kureem ſwarigakahs ūhdhu uſtura weelas, kā flahpekli, ſoſforſlahbi un ūlaiju, waretu eeguht. Kā nu melleschana un pehtischana pehz flahpekka nāv bijuſi bes pahnakuma, tāpat ari ir iſdewees atraſt jaunu awotu, kas apſola leelā mehrā ſneegat ſoſforſlahbi, un atkal ūlmija tē ir bijuſi par wiſla- bako žela rāhditaju.

Behl preelsch 10 gadeem kahwa leelu pilsehtu gahses eestahdes, kur is akmen'oglehm ta fauktu opgaifmoschanas gahsi pagatawo, vahrejam uhdenim, ka nederigam, notezeht. Te nu bija Eihmiki tee wihi, kas atrada schini uhdeni dauds slahpekla, un schodeem is minet auhdena pagatawo fehrskahbo amonjaku, proti fahli, kas 100 mahrzinäs fatur 20 mahrzinäs slahpekla, un nu ka wisai teizams mehyslofchanas lihdselkis teek leetahts.

Tamlīhdīgi gahja ari ar kāliju. Kad masajā semitē Dēfawā, Wahzījā, dīslū semē waren leelu fahls krahjumu atrada, kihmiki dabuja wirsejās kahrtās dauds kālija, ko nu ari ar kātru gadu wairak fahk bruhkeht preelsch lauku un plawu mehsloschanas, un pareisi ijsleetahts, tas semkovibā atnefs dauds fwehtibas.

Preefsch kahdeem pahri gadeem tapat ari jauns awots atrafs, is kura leelâ mehrâ war dabuht ſosforskahbi, ta ka fchi wehrtigâ, no wiſeem ſemkopjeem jau wiſpahrigi paſihſtamâ mehſloſchanas weela tagad jau tapuſi biſchkin lehtaka, un uſ preefschu laikam gan taps wehl lehtaka.

tawo, atredahs, proti, wehl dauds zitu weelu, un starp tahn ari wai-
rak waj masak fosforskahbes. To jau sinaja agrafi, un tapat ari
to. ka fosforskahbe no rupjahs dseiss ir ja-atschkar, lai to waretu fa-
gatawot par kalamo dselsti un tehraudu; bet ka scho fosforskahbi wa-
retu isleetaht preeksch laukfaimneeziwas, to wehl nesinaja.

Fabrikas, kuras zaur loti leelu karstumu dselsti islause par rupjo
dselsti waj tschugunu, dseiss zaur sawu smagumu kriht us semi, kur-
preti leelaka dala zitu weelu, kas weeglakas un nederigas, faktahjabs
wirs schidrajahm dseiss dalaahm, un tahs waijaga nofmelt, kamehr
wiss kausejums wehl schidrs. Schihs nofmeltahs dasas-nu, kas

preefch dselss pagatawoſchanas naw derigas, top, pehz tam, kad tahn atdſisufchans, wifai zaurumainas, un tahn fauz par dselss fahrneem.

wis tikai katra beedriba rauga us fawu paschas zetu un nemekle-wis
tikai fawu paschas labumu, bet nahburgs ari nahburgam brahligi
pasneeds roku. Leelakas un spehzigakaas beedribas nahk palihgå ma-
sakajahm; ta par peem. pee Chrgemes beedribas dibinaschanas Wal-
meereefchi tai eeschlikko altara bihheli par 15 rubl. un faweenotà
Straupes un Raunas beedriba dahwina Alumeistereescheem 26 bihbe-
les un 20 jaunahs deribas. Kahda swetliba wisai Widsemei no
schihm beedribahm ir zehlupees, to jau no tam waram atskahrst, ka-
weena pati, proti leela Straupes un Raunas faweenotà beedriba,
lihds 1836. gadam, t. i. 19 gadu laikä, weselus 12 tuhfst. 491
fw. rakstus bes mafkas un 1904 zaur pahrdoschanu ir isdalijusu
Lihdsigå, lai ari netik leeliskå mehrå, ari wifas zitas beedribas in
puhlejufschahs.

Nahkamōs 10 gadōs wehl 20 jaunas beedribas pē wezajahm
peenahk flah, un daudsas no wezajahm pastahwoſchahm faweenotahm
beedribahm dalahs un ſchlärahſ patſtahwigās, ſewiſchkās beedribās
ta ka 1846. gadā beedribu ſkaits wiſkōpā iſtaifa 48. — 1837
g. Rītaurē, Jaunpili, Laudonē un Skujenē jaunas beedribas bija
iſzehluſchahs, un 1838. g. Leepupē un Opekalnā (ar Alukni kopā)
1839. g. Salazē un Madaleenā, 1840. g. Dolē, 1841. g. Luga
ſchōs (ar Walku kopā), 1842. g. Gaujenē, kaſ no Aumeisteres at
ſchlärahſ, Aisſtrauklē, Kokneſe, Rubenē un Dſehrbenē, 1843. g.
Diklōs, Salas draudſe, Mahlpili, Palzmanē, Ropaschōs un Siguldē
Tai paſchā 1843. gadā Alojas, Burtneku un Matischu faweenotā
beedriba ſchlärahſ un wiſas trihs paleek patſtahwigās. 1844. g.
wehl Limbaſchōs, Smiltenē un Umurgā, un 1846. g. Lehduргā un
Iſchile jaunas beedribas teek dibinatas.

Schis nu gan muhsu lokam bijis tas wißspehzigakais augſchana laiks. Ari wehl nahlamōs gaddōs wiſch ſtahw pilnā wihra ſpehla un pilnōs seedōs, lai gan nu us vreekschu tik daudōs jaunu ſaru wair nedſen. Tikai 15 beedribas no ta laika wehl no jauna ir veenah kufchas ſlaht, proti 1847. g. Leepkahnā, Suntashōs un Behrſaunē 1848. g. Dinamintē un Chrglōs, 1849. g. Lubanē, 1850. g. Bi kerēs un Pīku draudſe, 1851. g. Pehterupē un Rīhgas Jahn draudſe, 1852. g. Lasdonē, 1856. g. Zehfū lauku un pilfehtas draudſe, kas tagad abas no Ahraischeem atſchkarahs, un 1856. g. Kalzenawā. Wiſjaunaka ir Rīhgas Mahrtina draudſes bihbeli beedriba, kas 1863. g. tika dibinata. Ta tad tas wiſleelakais ſlaits, ko muhsu Widſemes valihga beedribas ir ſafneeguſchas, iſtaifa 63. No 1863. gada jaunu beedribu dibinaſchana ir apſtah juſees, jo gandrihs neweenas draudſes wiſa Widſemē wairs nebija kas bes ſawas ihpaſchas beedribas buhtu bijusi.

Bet ka tad nu gan schodeen schi leeta fastahw? Newaram no
leegt, ka muhsu bitbelu beedribu seedu laiks jau fen ir beigts
Beedribas gandrihs wifur ir gahjuschas atpakał, un no dascheem tee
usflatitas par nowezojufschahm un wairs negeldigahm eeriktehm
Ziti spreesch, ka bihbetu grahmatu jau tik dauids pee muhsu draudse
lozekkeem atrodams, ka beedribas fawu mehrki efot fasneegschas un
tagad warot eet guleht. Ziti atkal nespreesch neka, bet fawu bee
dribu jau pawifam aismirfuschi un fawu wehribu us gluschi zitahm lee
tahm ir greesuschi. Nihgas beedribas nodala fawas gada-sinäs if
reis schehlojahs, ka no palihga beedribahm wairs nefahdu sinu nedan

bujot. Un teesham, 1883. gadā tik ween wehl 4 palihga beedribas fawas gada-sinas tai ir eesneeguschas, proti Alojas, Matīšu Pīku un Dzehrbenes palihga beedribas. Bet kur ir tāhs zītas 59? Kā leekahs, winas gul dīslā meegā eemigušas. Bihbetu svehtki, sinams, wehl wiſur teek natureti, un muhsu basnizas tanis deenās ir kā bahstīn pēebahstas pilnas. It ihpachī, kad kahds spēhzigš un laudīhm patihlams runatajs no zeemīnu mahzitajeem svehtku spredīki teiz, tad gan mehds gaditees, ka laudīhm basnizā ruhmes pētruhkst un ziteem jāpaleek basnizas ahrpusē. Bet zīk tahdu gan ir, kas wehl peemin, ka bihbetu svehtki ir beedribas svehtki? Zīk tai seelajā klausītajū pulkā ir ihstenu Deewa wahrdū un bihbetu beedribas draugu, un zīk ir tahdu, kas tikai nahk sinkahribas un flatischanahs dehī? Kā paſchas beedribas gandrihs wiſur ir gahjuſchas atpakal, to wiſlabaki pee tam war noswehrt, ka famesītā bihbetu nauda paleek jo gadus jo masaka. Kur wiſahm ūchīm leetahm ta waina ir mēlejama, to ūchē ūhkaki negribam iſſkaidrot; tikai to waram fazīht, ka wiſur gan ari wehl tik ūlikti wiſ nestahw. Un kad nu efam pahrleezinati, ka ari wezam ūkam zaur ruhpigu un ne-apnikuschu peekopſchanu wehl jaunus dīshwibas ūpehkus war eedot, tad ūchīm rindinahm wehl galā pēspraudifim kahdus preekfchlikumus (tehse), kas pēhž muhsu domahm ūchim mehrķim, proti muhsu bihbetu beedribu atdīshwinaſchanai, gan buhtu geldigas.

1) Bihhelu fwehtkös draudses ne-apnikufchi ir ja-atgahdina, ta
winu widü bihhelu beedriba pastahw, un ka bihhelu fwehtki ir
fchihes beedribas gada-fwehtki. Websturigas finas pahr beedribas sen-
laikeem buhtu gauschi derigas.

2) Par heedribas lozekli lai ussfatahs ifkatrs, las sawu bishbelu naudu ir mafqajis, un lai ari apremahs, to us preefschu if gada kabxtiqi dariht.

3) Ja tikai dauds-mas eespehjams, svehtki ir noturami weenumeht tai paschâ, noliktâ svehtdeenâ. Kur tahda wez-earasta undraudsei mihla svehtku deena jau pastahw, wixa ne buht naw atzelama, jo zaat to wifa ta leeta weegli war issjukt.

4) Naudas laisfchanai janoteek zaur basnizas pehrmindereem, kas preeksch svechtkeem sawus pagastus issstaiga, pa mahjahm dahwanas laifidami. Kur winus laipnigi nefanem, tur lai wini dara pehz Mat. 10, 14. Zaur bledahm un upureem nezik naudas nefanahl, it ihpaschi masakas draudses.

5) Pahr bihbelu naudu, t. i. pahr beeđribas lahdes eenahku-
meem un isdofchanahm, fwehtlös gaifchs un flaidrs rehlinums drau-
dsei jazet preekschâ, lai pee neweena schaubischanahs pahr to newa-
retu zeltees, fur ta nauda paleek.

6) Bihbelu nauda naw wifa jafuhta projam, — bet, lai bee-dream labaks prahcts buhtu pee doschanas, wineem pascheem ari kah-dam labumam waijaga atlekt no sawas beedribas lahdes. Tam-dekt bihbeles (un warbuht ari zitas garigas grahmatas, ka dseesmu, sprediku un luhgschanas grahmatas) par lehtaku zenu ir japa-hrdod. Lufschineekeem grahmatas us fewischku luhgumu par welti ir ja-atschinko. Bet skolas grahmatu lehtaka pahrdoschana nesakrith lopä ar bihbelu beedribas mehrki. Schis mehrkis ir un paleel Deewa wahrd u isplatischana.

Toma milti, preefsch kweescheem waj rudseem isleetati, ir tapat apstrahdajami, ka kaulu milti. Jau ar beidsamo arshanu wini ja-eeleek semē, ja eespehjams, arweenu jau 4 lihds 6 nedekas preefsch fehschanas; tikai tad ir fagaidsams, ka mehfli nahkofcheem augleem pateesi der. Bet pee tam newaijaga aismirst, ka mehfloschana ar fōssorfskahbi ween daudsreis tikai mas palihds, un tas schmejahs netik ween us Toma-, bet ari us kaulu milteem un us wifeem supersoßteem. Semkopim waijaga apdomaht, ka ir 13 sawadas weelas, kas stahdeem waijadfigas pee pilnigas ustureschanas, un ka starp tahn ir trihs, flahpelis, fōssorfskahbe un kalijs, kas mehflös spehle gal-weno lomu. Stalla mehflös atrodahs wifas 13 weelas, — tur-preti skunsts mehflös tikai weena, dauds — diwas. Tamdeht ir weegli saprotams, ka fōssorfskahbe weena pati daudsreis nemas newar palihdscht; tur tad naw wis waina meklejama leetatōs Toma miltōs, waj supersoßfatōs, bet tai buhfschanā, ka semei truhka flahpelka waj kalijs.

Mehs jau allasch us to esam aisrahdijschi, ka semkopim zaur weenmehrigeem mehginajumeem semei paſchaj japraſa, kas wirai der. Ja par peemehru foſſorſlaſhbe weena pati nepalihds, tad semei truhkſt wehl ſlahpektla, un ja ſchilhs abas uſtura weelas wehl neparahda gai-damo, labo ſpehku, tad ari wehl truhkſt kaliſa.

Tahdus mehginajumus masā mehrā, ja ari tikai us pus puhra-weetas, waijadsetu ikweenam semkopim isdariht, eekams tas isdod naudu par skunsts mehfleem; tad tikai winsch atradihs pareiso zefu, no faweeem laukeem dabuht leelus augkus. Ka mehflofchana ar fosforfkahbi allash parahda labu spehku ir pateesiba; bet tapat ari ir pateesiba, ka dauds gadijumōs labums buhtu wehl jo leelaks, ja tamlihdsās iskaifitu ari drusku flahpelka un kaija. Kad papuwi mehflo pa pupei ar stalla mehfleem, tad peeteek, ja peedod flaht fosforskahbi ween; bet kad stalla mehflu pawisam truhkst, tad skunsts mehfli wehl labaki winu weetu ispilda, ja bes fosforskahbes ari flahpelki un kaiju peedod. Waj semei waijaga kaija, tas, ka jau peeminejahm, ikweenam semkopim pascham zaur mehginajumeem ja - isdibina. Bakās semes fugās kaija nu gan netruhkf; mehs paschi zaur to, ka papuwi mehflojahm ar 6 pudeem 12 proz. superfosfata un $1\frac{1}{2}$ puda fehrskahba amonjaka us puhra-weetu, wairak reisu eeguwahm ne ween itin labus rudsus, bet ari diwōs nahkofchōs gadōs kreetnu abholiku un labakahs ganibas.

Mehs tamdehk to pawehstam, lai no Toma milteem wairaf ne-
pagehr, neka tee spehtu dot. Ja minetos miltus parejñ isleetahs,
tad wini fneegs laufaimneebai tahdu pat palihdsbu, ka wifñ ziti
fossati, tamdehk ka Toma milti fatur dauds fossorfskahbes. Ja wi-
nius leeta wahja semè, tad eewehlam, tamlihdsas peedot klahf slah-
pelli un kaliju. Kas Toma miltus grib isleetaht, tas lai tos pehrl
drofchå weetå, un lai luuko us to, waj wini ir wifai smalki famalti;
jo smalkaki fchee fknsts mehfli, jo leelaks wineem spehks. Pee is-
fehschanas dara labi, ja wineem peejauz klahf pa pupei smalkas
semes.